

Preek ds. Herman Koetsveld
Deuteronomium 30:15-20 en Matteüs 5:17-26
Westerkerk 15 februari 2026

Het is bijna het slot van de Torah: de oproep die Mozes van Godswege aan zijn mensen voorlegt die niet scherper gesteld worden: ik houd jullie de keuze voor, de keuze voor leven of dood. En kiezen voor het leven betekent God liefhebben en dat doe je door je aan zijn leefregels te houden. Zo niet, dan leidt dat onherroepelijk tot groot onheil en ondergang. En spannend genoeg wordt deze keuze tussen leven of dood, tussen zegen en vloek rechtstreeks verbonden met het wonen in het land van belofte.

Die landbelofte-teksten die in het huidige Israël door blijven resoneren en als legitimatie worden aangevoerd om na de aanslagen van Hamas oktober 2024 te kiezen voor de grote dood in Gaza en het steeds verder onderdrukken en wegtreiteren van de Palestijnen op de Westbank. En in Israël zelf is gekozen voor de onmiskenbare ontwikkeling naar een apartheidstaat, dat vloekt met alle grondgedachten van de Torah. Hoe intens pijnlijk en verdrietig dit zo te zien gebeuren. Al zijn er tal van joodse organisaties, in Israël, overal ter wereld, in ons land én ook onze stad, die hier met klem en vasthoudendheid tegen protesteren.

‘Jullie staan voor de keuze tussen leven en dood’. Deze zin is eigenlijk het uitroepteken, het slotakkoord, de meest scherpe samenvatting van heel de Torah, de eerste vijf boeken de Bijbel, met daarin al die verhalen over de Schepper en zijn bevrijdende werk, met al die richtlijnen aan zijn mensen om te leven in rechtvaardigheid en vrede, en altijd met barmhartig omzien naar de mensen die anders geen toekomst zouden hebben, de weduwen, wezen én vreemdelingen.

Jezus’ eerste grote rede, de bergrede gaat precies daarover, zoals heel veel teksten in het Nieuwe Testament: hoe de Torah te verstaan, te actualiseren in het hier en nu? En dan nog een stap verder, hoe de leefregels van de Torah te begrijpen als het ook waar zou zijn dat de Eeuwige met Christus een nieuw begin gemaakt zou hebben? En dan in persoonlijke termen, jij, hoe kies jij, met wie identificeer jij je? Met wie ben jij solidair? Naar wie steek jij je helpende hand uit? ‘Zalig de barmhartigen, want hen zal barmhartigheid ten deel vallen’.

Er is - Godzijdank – in de 2^e helft van de 20^e eeuw een heel nieuw verstaan van het Nieuwe Testament tot stand gekomen. Maar dat leverde een hoop discussie en gedoe op in kerk en theologie. Mijn leermeester NT, professor Cees den Heijer, was een van die mensen die ons duidelijk maakten dat we het Nieuwe Testament te lang hebben gelezen met de bril van de christelijke, of nog specifiek, die van de protestantst-orthodoxe dogmatiek op onze neus. Hij werd er om verguisd en verdacht gemaakt.

Maar wat hij zei: er is geen letter van het Nieuwe Testament te begrijpen zonder de samenhang met wat nogal verwarrend in de kerk het Oude Testament is gaan heten. En altijd het eerste wat van Jezus gezegd moet worden is dat hij een jood was en opgevoed in en met de Torah, de Profeten en Geschriften. En precies daarover gaan de teksten van deze morgen.

Als Jezus zegt dat heel de wet van kracht blijft, tot de jota en tittel, tot elke punt en komma aan toe, en vervolgens zegt, dat onze gerechtigheid nog groter moet worden dan die van de schriftgeleerden en Farizeeën dan is dat vaak zo verstaan dat je als christen uit zou moeten stijgen tot een soort bovenmenselijke moraal.

De joden hebben hun wet, maar Jezus, zoon van Israël, de zoon van God, zou ons een nieuwe wet opleggen, of een interpretatie van de joodse wet opleggen of voorleggen waarvan je op voorhand voelt: dit ga ik dus niet en nooit redden. Je mag niet moorden zegt de Torah, zoals trouwens elke beschaving zo'n regel heeft. Maar Jezus zegt: als je iemand een nietsnut noemt, of als je gewoon eens tegen iemand uit je slof schiet dan moet je al berecht worden. Maar dat kan toch niet? Nee, dat kan niet. En dus: hoe Jezus' woorden over de Torah in zijn bergrede te verstaan?

Drie interpretaties van deze teksten die vooral in Matteüs staan opgetekend zien we dan ook in de geschiedenis en alledrie zijn ze rampzalig. De eerste is dat het joodse geloof als een minderwaardig soort wetticisme wordt weggezet en de christelijke moraal superieur zou zijn. De historische gevolgen van deze karikatuur van de joodse wortels van het christelijke geloof zijn desastreus gebleken. Pas in de decennia na de 2^e wereldoorlog is het inzicht in theologie en kerk doorgebroken dat heel het Nieuwe

Testament tot in zijn haarvaten is doortrokken van joodse geloofsvoorstellingen, van een joodse wijze van redeneren en ook een joodse kijk op God, de wereld en onszelf. 'Theologie na Auschwitz': de kerk kwam wel erg laat tot bekering.

De tweede reactie is die van de kerk die deze 'hoge woorden' van Jezus is gaan vertalen in een rigide zondeleer en een biechtpraktijk, vooral op het gebied van de seksualiteit waardoor mensen klein en schuldig gehouden konden worden en de kerk met zijn al regels de macht ook in de persoonlijke levensfeer van mensen naar zich toe kon trekken.

En de derde daarmee samenhangende reactie: dat gevoel, die ervaring: nee, aan deze hoge woorden van Jezus, dat mijn gerechtigheid nog meer zou moeten zijn dan de gehoorzaamheid aan al die al eerder gestelde wetten en regelgevingen: daar kan ik nooit en te nimmer aan voldoen. Het gevolg is duidelijk: dit christelijk zelfbeeld en vooral die van de protestantse orthodoxie is dat van een mens die nooit en te nimmer deugt, doe nooit voldoet. Hoe goed je ook je best doet, hoezeer je je ook inzet, hoe integer je ook wilt zijn: het is in Gods ogen nooit genoeg. Aleid Schilder schreef er ooit een beklemmend boekje over onder de paradoxale titel: 'Hulpeloos, maar schuldig'.

Het is de tragiek van deze bergrede-teksten die uiterst radicaal naar de hoogste moraal verwijzen, dat het in zijn historische uitwerking precies andersom heeft uitgewerkt dan waarvoor ze bedoeld zijn: haat, verwijdering, vervreemding, angst, kleinering, uitoefening van misplaatste geestelijke macht over de ander. Dat is de oogst van deze teksten die nota bene aan Jezus zelf worden toegeschreven.

De sleutel – niet alleen om deze teksten te verstaan – maar ook om jezelf te verstaan is de essentie van heel de Bijbelse boodschap, van de eerste tot de laatste bladzijde: elk mens leeft vanwege de zich uitschenkende genade en de liefde van God, en niet vanwege het uitzonderlijke geval dat jij aan de hoogste morele meetlat zou kunnen voldoen. Je wordt geliefd zoals je bent, kind van God ben je met alles erop en eraan, inclusief je falen en vallen.

Toen ik hierover zat na te denken zag ik ook in enen de relatie met wat momenteel in onze samenleving gaande is. We hebben samenlevingsbreed

afscheid genomen van dit oervertrouwen dat de Eeuwige de bron is van ons bestaan en daarmee ook de bron is van onze menselijkheid en onze onderlinge verhoudingen. Wat we dan overhouden zijn de regels als zodanig los van de goddelijke uitnodiging altijd het goede te zoeken. En als die dan gevat gaan worden in kille algoritmes van de overheid en instellingen die als filter van het wantrouwen over de samenleving worden gelegd, dan is de ellende niet te overzien. De toeslagenaffaire is geen ongelukje, maar is georganiseerde angst. De onmacht om al die diep beschadigde mensen alsnog recht te doen, is geen digitale dwaling, maar is de fundamentele ontkenning van wie ieder mens is: beelddrager, schepsel van God, en dus principieel gelijkwaardig aan ieder ander.

De voortdurende en nog steeds doorgaande roep om hogere straffen, dus het afdwingen van de maatschappelijke regels door het middel van de afschrikking, is een uitdrukking van onze angst en leegheid. Iedereen weet - en de statistieken bewijzen het - dat dit middel niet helpt, maar het een lapmiddel, dan wel drogreden is om onze innerlijke vertwijfeling te verdoezelen. Om niet meer te hoeven zien waar het werkelijk om gaat: onze innerlijke gerichtheid op God als enige bron van ons menszijn en dat van ieder ander, hoezeer we ook telkens falen in dat zoeken naar het goede, het goddelijke dus in onszelf en in die ander.

Daarom zegt Jezus dat je niet alleen voor moord, maar ook voor een scheldpartij voor het gerecht zou moeten komen. Het gaat immers om die innerlijke vrijheid om die ander niet weg te zetten, niet uit te sluiten middels jouw oordelen, niet te kleineren met jouw woord of blik van verachting. Je hebt niet fysiek gedood, nee, maar hoe vaak worden mensen van binnen stuk gemaakt door het oordeel, het weggijken, de afrekening, door het buitensluiten.

Het gaat Jezus erom - en hij zegt het zo scherp mogelijk om ons wakker te maken - het ongekende geestelijke en tegelijk concrete avontuur aan te gaan, te durven gaan vertrouwen dat in die ander de Eeuwige evenzeer present is, als in jezelf en de verscheidenheid te omarmen als uiting van Gods eindeloze creativiteit. En al het kwade, ook dat in onszelf te overwinnen door het goede in de ruimte van de liefde, de vergeving, altijd mogen opstaan. Waar dat gebeurt, gebeurt het Koninkrijk Gods en wervelt de Geest.

'Zalig de reinen van hart, want zij zullen God zien', zo had Jezus het vlak hiervoor tegen al die mensen die om hem heen zaten daar op die berg dichtbij God gezegd. 'Jullie zijn het zout van de aarde', jullie zijn het licht van de aarde', zo voegde hij misschien tot verbijstering van al die gewone mensen er aan toe. Durf jij dat van jezelf en van de mensen om je heen, van onze gemeente hier te zeggen: dat wij dat zijn: 'licht van deze aarde'? Jezus zegt het van jou en mij, van ons. (Mooi thema voor straks als we met elkaar komen te spreken in ons gemeenteberaad).

Jezus leest en leeft de Torah. En hij omarmt de traditie van de rabbijnen die zeggen dat God aan elke tekst 70 - en dus eindeloos veel - opties heeft gegeven om te interpreteren en te verstaan. En, daar op die berg met al die mensen om hem heen met ons daarbij vanmorgen, scherpt Jezus aan, beklemtoont, actualiseert, brengt het ons zo dicht mogelijk op de huid en in het hart als hij maar kan, die woorden ten leven. En daarmee reikt Jezus, als een nieuwe Mozes, ons de sleutel van het verstaan van de bergrede aan: jij en ik, wij bestaan bij de gratie Gods en het kostbaarste wat jij te geven hebt en waarmee jij kunt antwoorden is je eigen leven. Mozes zegt, Jezus zegt: Kies dan het leven, ontvang dan de zegen. Godzijdank. Amen.